

E
D
C
مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی
Educational Development Center

بسمه‌ای تعالی

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی رفسنجان

معاونت آموزشی

مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی

دانشگاه علوم پزشکی، خدمات بهداشتی درمانی رفسنجان

راهنمای تدوین طرح درس و طرح دوره

طرح درس به خط مشی آموزشی اطلاق شود که توسط مدرس برای یک جلسه یا یک دوره تدوین می شود. طرح درس چهارچوب تدریس را طراحی می کند که بر اساس آن استاد و دانشجو در هنگام تدریس باهدفی مشترک و مشخص به یک سو حرکت می کنند. آموزش بر اساس طرح درس به اساتید کمک می کند تا با برنامه مشخص سر کلاس حاضر شوند و بایدهای آموزشی گفته شود و مطالب درسی خود را مناسبتر ارائه دهند و تعادلی مناسب میان مطالب درس و طول مدت دوره برقرار کنند و همچنین دانشجویان را بهتر و دقیق تر سنجش و ارزیابی نمایند.

تفاوت طرح درس روزانه و طرح درس دوره

(Course Plan) که معمولاً به آن طرح دوره گفته می شود توصیف کتبی فرآیند طرح ریزی برنامه درسی یک ترم یا یک دوره است

طرح درس روزانه (Lesson Plan) که معمولاً به آن طرح درس گفته می شود برنامه‌ای است مدون و سنجیده که مدرس قبل از تدریس برای یک جلسه درس تهیه می کند.

برنامه ریزی و تدوین طرح درس (curriculum planning lesson plan)

. طرح درس، عبارت است از تقسیم محتوای یک ماده‌ی درسی در یک دوره معین به مراحل و گام‌های مناسب و مشخص بر اساس هدف و نتایج آموزش. طرح درس چارچوب تدریس را طراحی می کند که بر اساس آن استاد و دانشجو در هنگام

تدریس باهدفی مشترک و مشخص به یک سو حرکت می کنند. آگاهی از چگونگی تدوین طرح درس نشانگر مهم برآورنده یک مدرس حرفه‌ای است.

قسمت اول هر طرح درس شامل موارد زیر است:

طرح درس روزانه (Daily lesson plan)

طرح درس روزانه شامل پیش بینی مجموعه فعالیت هایی است که مدرس از پیش برای رسیدن به یک یا چند هدف آموزشی در یک جلسه تدریس، تدارک می بیند. این پیش بینی باید به سؤالات زیر پاسخ دهد:

فراگیران چه چیزی باید یاد بگیرند؟

چه روش‌هایی برای تدریس مورد استفاده قرار خواهد گرفت؟

فراگیران چگونه ارزیابی خواهند شد (ابزار ارزیابی و نوع سؤالات)

زمانی که فراگیران آموزش خواهند دید (برنامه زمانی) چقدر است؟

عرصه آموزش کجاست؟ (مکانی که فراگیران در آن آموزش خواهند دید)

مخاطب برنامه (فراگیران) چه کسانی هستند؟

مزایا و محاسن طرح درس:

فعالیت های آموزشی را نظم دهد.

باعث می شود عوامل اصلی جریان تدریس در نظر گرفته شود (Must learn).

باعث می شود که مدرس از روش‌ها و فنون مناسب تدریس استفاده نماید.

مشکلات احتمالی تدریس پیش بینی می شود.

وظیفه مدرس و فراگیران را مشخص کند.

توجه مدرس را به انتخاب روش‌های مناسب آموزش جلب می نماید.

ارزشیابی مدرس توسط مؤسسه آموزشی را آسان می نماید.

ارزشیابی فراگیران توسط مدرس را آسان می کند.

باعث می شود که مدرس و فراگیران با اعتماد بیشتری سر کلاس درس حاضر شوند.

انتظار می رود در زمان تدریس و با توجه به طرح درس و اهداف تنظیم شده، نیازهای آموزشی فراگیران مدنظر قرار گیرد و آموزش با رعایت اولویت بندی انجام شود.

تدوین طرح درس: رعایت مراحل و نکات زیر برای تدوین یک طرح درس خوب لازم و ضروری است:

۱- تحلیل و تنظیم اهداف آموزشی

۲- تحلیل و تعیین محتوا، روش و وسیله کمک آموزشی

۳- تحلیل و تعیین نظام ارزشیابی

گام اول: تحلیل و تنظیم اهداف آموزشی

هدف های آموزشی، بیان کننده وضعیت مطلوب یادگیرنده در یک رویداد آموزشی هستند. هدف های مفید و قابل وصول باید فراگیرمحور (مخاطب یادگیرنده)، صریح و قابل فهم، قابل مشاهده و اندازه گیری و توصیفی از نتایج یادگیری باشند.

مراحل نگارش هدف های آموزشی:

۱- **تعیین هدف یا هدف های کلی:** هدف های کلی آموزشی اهدافی هستند که باید در پایان یک دوره آموزشی تحقق یابند. به عبارت دیگر هدف های کلی آموزشی حاوی نتایجی هستند که مدرس انتظار دارد، در اثر آموزشی که به فراگیران می دهد و فعالیت هایی که آن ها برای یادگیری به عمل می آورند عاید آنان گردد.

۲- **تبدیل اهداف کلی به اهداف میانی (رئوس مطالب):** هدف های میانی از هدف های کلی سرچشمه می گیرند، اما نسبت به آن ها محدودتر و مشخص تر و نسبت به هدف های عینی جامعیت و شمول بیشتری دارند. پس از تعیین و نوشتن موضوع درس، طراح باید عناوین فرعی موضوع درس را مشخص سازد، ترتیب و توالی مناسب عناوین فرعی همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۳- تبدیل هدف‌های میانی به هدف‌های عینی و قابل مشاهده: (اهداف رفتاری): هدف‌های آموزشی عینی به

آن دسته از هدف‌ها گفته می‌شود که نوع رفتار و قابلیت‌هایی را که انتظار داریم دانشجو پس از یک فعالیت آموزشی به آن‌ها برسند، مشخص می‌کنند. اولین پیش نیاز برای نوشتن یک هدف عینی صراحت و قابل فهم بودن آن است، برای نوشتن هدف‌های عینی باید از افعالی استفاده کرد که نتوان بیش از یک معنا از آن‌ها استنباط کرد. تدریس باید با توجه به شرایط، ضوابط و امکانات متناسب با سطوح مختلف حیطه های یادگیری سپس بر اساس سلسله‌مراتب از آسان به مشکل و یا به صورت پیش نیاز و پس نیاز مرتب گردد. در هدف‌های رفتاری عملکرد (رفتار مورد مشاهده)، شرایط و معیار دقیقاً باید مشخص شود؛ به عبارت دیگر مشخص کنیم که فراگیر از چه چیزهایی می‌تواند یا نمی‌تواند استفاده کند و یا در کجا و در چه زمانی باید مهارت لازم را کسب کند. مثلاً با استفاده از کتاب، بدون استفاده از ماشین حساب، در حضور جمع. منظور از معیار (درجه موفقیت) حدنصابی است که بر اساس آن رفتار ارزشیابی می‌شود. مثلاً سه مورد از چهار مورد، در عرض دو دقیقه، ۷۰٪ صحت، بدون غلط. برای طرح هدف‌های رفتاری رعایت چهار ویژگی مخاطب، فعل رفتاری، شرایط و معیار و درجه موفقیت، ضروری می‌باشد.

طبقه بندی سطوح یادگیری: هدف‌های رفتاری در طبقه های مختلف یادگیری قرار می‌گیرند و متناسب با پیچیدگی و ماهیت سطوح مختلفی را دربرمی‌گیرند. دانشمندان تعلیم و تربیت هدف‌های تربیتی را در سه حیطه تقسیم بندی کرده‌اند. تغییراتی که در اثر تعلیم و تربیت در ذهن ایجاد می‌شود ماهیت آن دانش و معلومات است در "حیطه شناختی" قرار داده‌اند. آنچه که به ارزش‌ها، نگرش‌ها و احساسات مربوط می‌شود در "حیطه عاطفی" و آنچه که با مهارت‌های حرکتی ارتباط پیدا می‌کند در "حیطه روانی - حرکتی" جای داده‌اند.

حیطه شناختی (cognitive): بنجامین بلوم (۱۹۵۶) تفکر را به شش فرایند تقسیم می‌کند و معتقد است که فراگیران باید در یک سطح از سطوح فکری آن تبحر حاصل کنند تا بتوانند به سطح بعدی برسند. فرایندهای اساسی تفکر یا سطوح یادگیری در حیطه شناختی به ترتیب عبارت‌اند از:

دانش (knowledge): ساده ترین سطح شناخت بوده و شامل آن دسته از آموخته هاست که بیشتر با حافظه سروکار دارد. دانش شامل یادآوری (بازخوانی و بازشناسی) امور است. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه دانش عبارتند از: تعریف کند، نام ببرد، مشخص کند، فهرست کند، بیان کند و

درک/فهمیدن (Comprehension): عبارت است از توانایی فرد در پی بردن به معنی و مفهوم یک مطلب و بیان آن با استفاده از کلمات و جملات خود می باشد. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه فهمیدن عبارتند از: ترجمه کند، مثال بزند، حل کند، تمیز دهد، توضیح دهد، خلاصه کند، بازنویسی کند، شرح دهد و

کاربرد یا بکار بستن (application): در این سطح یادگیری عمق بیشتری نسبت به فهمیدن پیدا کرده و فراگیر توانایی به کار بستن قوانین، اصول و روش‌ها را در موقعیت جدید و بدون این که به او راه حلی داده شود را به دست می آورد. برای سنجش توانایی فراگیر در کاربرد باید او را در موقعیتی قرارداد که عیناً شبیه به آنچه در گذشته آموخته است نباشد. منظور این است که مسئله یا سؤال در سطح کاربرد باید:

الف- در قالب یک موقعیت فرضی طرح شود.

ب- از مواد و مطالبی ترکیب شده باشد که فراگیر در گذشته با آن‌ها تماس نداشته است.

ج- از مسائلی باشد که فراگیر آن‌ها را می شناسد، اما به شکلی است که وی قبلاً درباره آن‌ها فکر نکرده است.

نمونه هدف‌های رفتاری طبقه کاربرد عبارت‌اند از: تغییر دهد، نمایش دهد، محاسبه کند، کشف کند، اندازه‌گیری کند، کنترل کند و

تجزیه و تحلیل (analysis): این سطح از یادگیری و تفکر بر توانایی فرد به تقسیم و شکستن مطلبی به اجزاء کوچک‌تر و تشکیل دهنده آن و همچنین درک روابط بین اجزاء و نحوه سازمان یافتن آن تأکید دارد. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه تجزیه عبارتند از: تفکیک کند، جدا کند، با نمودار نشان دهد و

ترکیب (synthesis): عبارت است از توانایی درهم آمیختن و به هم پیوند زدن اجزاء به منظور ایجاد یک کل جدید می باشد. نتایج یادگیری در این سطح، ارائه راه حل های جالب و ابتکاری و خلاق می باشد. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه ترکیب عبارتند از: طبقه بندی کند، نمودار تهیه کند، گروه بندی کند و ...

ارزشیابی (Evaluation): شامل قضاوت درباره ارزش‌ها، روش‌ها، اطلاعات، ساخت‌ها و حتی شیوه‌های مواجهه با مسائل و مشکلات مختلف می‌باشد. یادگیری و تفکر در این سطح زمانی صورت می‌پذیرد که فراگیر کلیه سطوح قبلی را طی کرده و پشت سر گذاشته باشد. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه ارزشیابی عبارتند از: مقایسه کند، نتیجه‌گیری کند، انتقاد کند، داوری کند و

هدف‌های حیطه عاطفی (affective): حیطه عاطفی شامل رفتارهایی است که به علایق، احساسات، ارزش‌ها، نگرش‌ها، اخلاقیات و عواطف مربوط می‌شود. حیطه عاطفی هم مانند هدف‌های حیطه شناختی دارای طبقاتی است که از ساده به پیچیده تنظیم یافته است. این طبقات عبارت‌اند از:

دریافت یا توجه (receiving): در این سطح منظور آن است که فرد نسبت به وجود پدیده‌ها و یا محرکات آگاه و حساس بوده و مایل به دریافت یا توجه به آن‌ها باشد. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه دریافت عبارتند از: می‌پرسد، انتخاب می‌کند، با دقت گوش می‌دهد و

واکنش (responding): در این طبقه از حیطه عاطفی ما با رفتارهایی سروکار داریم که فراتر از توجه صرف به پدیده موردنظر است. در اینجا فرد به اندازه کافی انگیزه دارد به طوری که نه تنها مایل به توجه کردن است، بلکه فعالانه توجه می‌کند. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه واکنش عبارتند از: پاسخ می‌دهد، کمک می‌کند، موافقت می‌کند، بحث می‌کند، گزارش می‌دهد و

ارزش‌گذاری (valuing): رفتارهایی که در این طبقه قرار می‌گیرند از ثبات و پایداری کافی برخوردار است. به نحوی که به صورت خصلت ناشی از داشتن یک عقیده یا یک نگرش در می‌آید. نمونه هدف‌های رفتاری این طبقه عبارتند از: طرفداری می‌کند، تغییر می‌دهد، اصلاح می‌کند، منظم می‌کند، تعدیل می‌کند و

تبلور ارزش‌ها: در این سطح ارزش‌هایی که پیش از آن در سلسله مراتب ارزشی فرد جایگاهی داشته‌اند به صورت نظامی که از ثبات درونی برخوردار است سازمان می‌یابد. در چنین وضعیتی رفتار فرد به جز در مواردی که وی مورد مخاطره قرار گیرد، تحت تأثیر عواطف و احساسات واقع نمی‌شود. بدین ترتیب فرد طبق ارزش‌هایی که درونی کرده است به شیوه‌ای

باثبات عمل می کند. نمونه هدف‌های رفتاری طبقه
تبلور ارزش‌ها عبارتند از: تحت نفوذ قرار می دهد، تجدیدنظر
می کند، داوری می کند، قضاوت می کند و

حیطه مهارتی یا روانی-حرکتی (Psychomotor): طبقات اصلی این طبقه بندی عبارت است از:
تقلید، اجرای مستقل ((**independent performance**) دقت (**accuracy**)، هماهنگی حرکات
(**coordination of actions**) و عادی شدن (**normality**).

گام سوم: تحلیل و تعیین محتوا، روش و وسایل آموزشی

بخش دیگر طرح درس به توصیف فرایند یاددهی- یادگیری می پردازد. در این بخش مدرس باید چگونگی اجرای آزمون رفتار ورودی، ایجاد ارتباط و انگیزه سازی، روش‌های تدریس مورد استفاده، دلایل انتخاب و مبانی نظری این روش‌ها را توضیح داده و چگونگی مدل کلاسی و گروه آموزشی، وسایل و رسانه های مورد استفاده، نحوه جمع بندی مطالب، چگونگی ارزشیابی و نحوه ارائه فعالیت‌های تکمیلی و تعیین تکلیف را توضیح دهید. مسلم است که اگر محتوا، روش و وسایل متناسب با هدف‌ها انتخاب و تنظیم نشوند، حتی اگر هدف‌های آموزشی دقیق و خوب تنظیم شده باشند فعالیت‌های آموزشی هرگز فراگیران را به آنچه که باید برسند، هدایت نخواهد کرد.

روش تدریس: با پیشرفت علوم و فنون و پیچیده شدن جوامع بشری، نیازهای فردی اجتماعی نیز پیچیده تر می شود و برای ارضای نیازهای پیچیده احتیاج به علوم و فنون پیچیده تر می باشد. کسب علوم و فنون در سایه به کارگیری روشهای مفید و مؤثر، جدید و کارآمد در آموزش امکان پذیر است. روش تدریس استاد کلید یادگیری دانشجو است. روش تدریس با توجه به اهداف رفتاری و موضوع درس مفاهیم، اصول و قوانین هر علم، ارتباط با مسائل روز توانایی فراگیران، علاقه و نگرش آنها، انطباق با زمان آموزش و ... انتخاب می شود. مدرس به هنگام ارائه درس از یک روش به تنهایی استفاده نمی کند. بلکه در جریان ارائه درس آمیخته ای از آنها را به کار می گیرد. روش‌های تدریس شامل: بحث گروهی، پرسش و پاسخ، طرح مسئله، آموزش گروهی، آموزش انفرادی، روش نمایش کلینیکی، روش شبیه سازی و **SKILL LAB**، آموزش از طریق اینترنت (**E-LEARNING**) **فلیپ کلاس** و... می باشد.

مواد و وسایل آموزشی: وسایل آموزشی به کلیه تجهیزات و امکاناتی اطلاق می شود که می توانند در محیط آموزشی شرایطی را به وجود آورند که در آن شرایط، یادگیری سریع تر، آسان تر، بهتر، بادوام تر و مؤثرتر صورت بگیرد. انواع وسایل کمک آموزشی نور تاب و غیر نور تاب شامل: رسانه های نوشتاری، کامپیوتر، تخته، مولاژ، ماکت، پروژکتور اورهد، پروژکتور اسلاید، ویدئو پروژکتور و... می باشد. به طور کلی عوامل مؤثر در انتخاب رسانه ها عبارتند از: ۱- نوع هدف های آموزشی ۲- ویژگی های مخاطبان ۳- روش ها و فنون آموزشی ۴- قابلیت رسانه برای انتقال پیام مورد نظر ۵- جذابیت رسانه ۶- کیفیت فنی هنری ۷- عملی بودن و سهولت کاربرد ۸- اقتصادی بودن.

مراحل تدریس

تعیین رفتار ورودی فراگیران و ارزشیابی تشخیصی: پس از نوشتن هدف های رفتاری درس، رفتار ورودی فراگیران یا پیش نیازهای تحقق هدف های رفتاری باید مشخص شوند. آزمون رفتار ورودی وسیله ای است که میزان آگاهی فراگیر را در رابطه با آنچه باید بیاموزد می سنجد. آزمون رفتار ورودی از پرسش هایی که مبتنی بر توانایی ها و مهارت های قبلی و پیش دانسته تشکیل شده است که پیش نیاز درس جدید هستند. در بیشتر موارد آزمون رفتار ورودی همان آزمون پیشرفت تحصیلی درس قبلی است. ولی اگر بین درس قبلی و درس جدید رابطه ای وجود نداشته باشد، مطالب آزمون رفتار ورودی از درس های پیش نیاز قبلی خواهد بود.

آماده سازی: آماده سازی فعالیتی است که مدرس از طریق آن سعی می کند ارتباط معنی دار بین تجربیات قبلی و انتظارات و نیازهای فراگیران با هدف های آموزشی کلاس برقرار کند. مدرس پیش از آنکه مطلب اصلی را به فراگیران ارائه دهد باید ذهن و حواس آن ها را برای آموختن درس جدید جلب نماید.

ارائه درس: این قسمت اساس طرح درس را تشکیل می دهد و باید به کامل ترین وجه تنظیم گردد. مدرس باید نوع فعالیت های خود و فراگیران را در جریان تدریس ذکر کند. درس جدید باید بر پایه دانسته ها و تجارب قبلی دانش آموزان طراحی و ارائه گردد، بطوریکه ارتباط منطقی درس جدید با مرحله آماده سازی حفظ گردد. مطالب ارائه شده باید دارای پیوستگی و نظم منطقی باشد.

جمع بندی و نتیجه گیری: برای تثبیت مطالب ارائه شده در ذهن فراگیران بهتر است درس ارائه شده خلاصه، جمع بندی و نتیجه گیری شود. این نتیجه گیری می تواند توسط خود فراگیران انجام شود و مدرس اظهار نظر نهایی را انجام دهد. جمع بندی به شیوه های مختلفی صورت می گیرد؛ مانند جمع بندی از طریق نوشتن در تابلو، پرسش از فراگیران، خلاصه کردن توسط فراگیران و...

فعالیت های تکمیلی (Supplemental activities): پس از تعیین هدف کلی هر جلسه، لازم است مدرس فعالیت های تکمیلی فراگیران را که برای تقویت یادگیری آن ها لازم است و فرصت کافی برای انجام آن ها در کلاس درس وجود ندارد پیش بینی نماید. پیش بینی این نوع فعالیت ها و حتی امکانات و وسایل لازم برای انجام چنین تکالیفی باید دقیقاً مشخص شده باشد؛ مثلاً دقیقاً معین شود چه بخشی از چه کتابی مطالعه و یا تمرین های چه بخشی از کتاب درسی حل شود یا چه گزارشی با توجه به چه امکاناتی باید تهیه و نوشته شود. چنانچه برای تکمیل درس تمرین لازم باشد باید نوع تمرین و چگونگی انجام آن در طرح درس مشخص گردد.

ارزشیابی: ارزشیابی تعیین میزان موفقیت و شایستگی یک برنامه، یک درس و ... در دستیابی به اهداف آن می باشد. با توجه به حیطه تعیین شده برای هر هدف نوع ارزشیابی و سؤال (کوتاه پاسخ، جور کردنی، پاسخ شفاهی، صحیح و غلط، تشریحی، نتایج کار دانشجو مانند گزارشات آزمایشگاهی، مصاحبه، SCE + کنفرانس و سمینار دانشجویی و...) تعیین می شود. آزمون ها بر اساس اهداف می توانند به صورت آزمون ورودی (آگاهی از سطح آمادگی فراگیران) مرحله ای یا تکوینی (در فرایند تدریس با هدف شناسایی قوت و ضعف فراگیران) و آزمون پایانی یا تراکمی (پایان یک دوره یا مقطع آموزشی با هدف قضاوت در مورد تسلط فراگیران) برگزار گردد...

منابع: در این قسمت منابع مورد استفاده شامل کتاب های مرجع، مجلات، وب سایت ها و غیره به ترتیب اهمیت درج خواهد

شد